

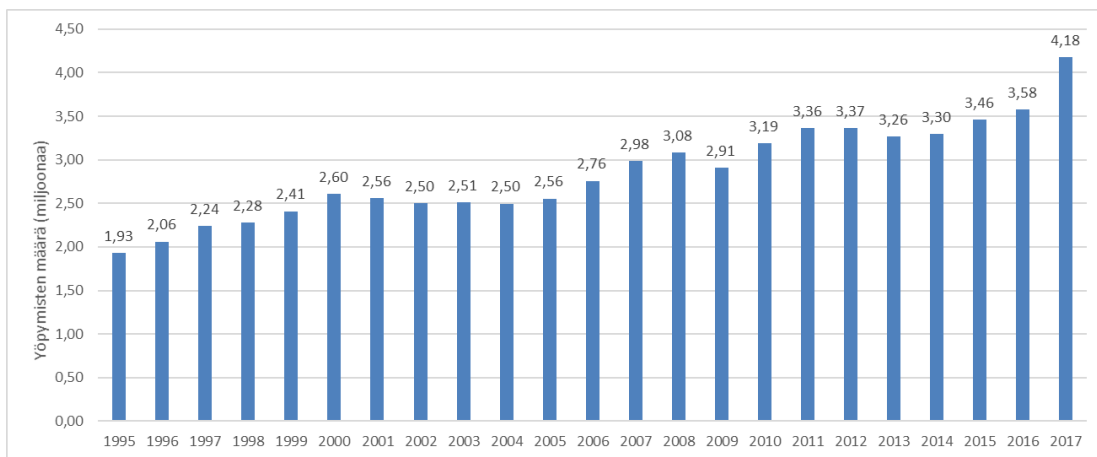
Lausunto

Mahdollisen pääsymaksun asettamisen vaikutukset Suomenlinnan maailmanperintöarvoihin

Marketta Kyttä
Maankäytön suunnittelun professori
Aalto yliopisto, Rakennetun ympäristön laitos
07.05.2018

Kestävä turismi Helsingissä

Turismi on Helsingissä, samoin kuin koko Suomessa kasvanut tasaisesti viimeisten vuosikymmenten aikana. Käsillä saattaa olla käännekohta, koska viime vuonna turismi kasvoi ennätystahtia. Pääkaupunkiseudulla turisteja yöpyi vuonna 2017 peräti 19% enemmän kuin edellisenä vuonna (Kuva 1). Suomenlinnakin saa tästä turismista osansa: miljoonan vuosittaisen kävijämäärän raja meni rikki jo vuonna 2016 (Suomenlinnan hoitokunta).

Kuva 1. Turistien määrän kasvu Helsingissä vuosina 1995-2017 (Visit Finland).

On siksi aika miettiä kriittisesti, moninäkökulmaisesti ja eri osapuolia kuunnellen turismin toivottua suuntaa Helsingissä yleensä ja Suomenlinnassa erityisesti. Mielestäni Helsingin turismille on tähän saakka ollut tyypillistä se, että kaupungissa turistit ja asukkaat ovat varsin sekoittuneita, eikä tällä hetkellä ole oikeastaan mahdollista tunnistaa moniakaan paikkoja tai alueita, jotka olisivat pääasiassa jommankumman ryhmän käytössä. Tilanne on varsin erilainen vaikkapa Tallinnassa, jossa turistit ovat vallanneet vanhan kaupungin. Turismin myötä syntyneet palvelut ovat ylihintaisia tavallisen tallinnalaisen tulotasoon nähden, jolloin kaupunkilaiset joutuvat etsimään uutta kaupungin keskustaa. Pitäisikö Helsingin pyrkiä välttämään tällainen kehitys?

Samalla kun kaupungeista on kaikkialla maailmassa tullut keskeisiä turismin kohteita, kiinnostaa tutkijoitakin yhä enemmän se, kuinka kaupungin erilaiset asukkaat, vierailijat ja

turistit jakavat samaa tilaa, samoja palveluita ja mahdollisuuksia. Ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä turismi tulisi Smolcicin ym. (2006) mukaan kehittää siten, että turismi hyödyttää suoraan myös paikallisia asukkaita eikä estä heitä nauttimasta kaupungistaan vaan vahvistaa heidän hyvinvointiaan. Luonnonvarojen ehtyessä ja kiristyvässä taloudellisessa tilanteessa kestävä turismi tulisi samalla kuitenkin kehittää niin, että kulttuuriperintökohteet olisivat mahdollisimman omavaraisia (Ferreira, 2011). Tämä ei luonnollisestikaan aina ole helppo yhtälö.

Kestävä turismi lisää kohdealueen sosiaalista pääomaa, sekä sitovaa (bonding), yhteisön sisäisiä siteitä vahvistavaa että yhdistävää (bridging) sosiaalista pääomaa, jolloin syntyy vuorovaikutusta uusien ihmisten kanssa (Mostardo ym. 2017). Turismi voi esimerkiksi synnyttää julkisia tiloja, jotka palvelevat sekä asukkaiden vuorovaikutusta edistävänä tiloina että samalla edesauttavat kohdealueen yhteisöä luomaan uusia verkostoja oman yhteisönsä ulkopuolelle. Konflikteja puolestaan syntyy esimerkiksi silloin, kun turismin hyödyt jakautuvat epätasapuolisesti tai turismi sotii paikallisia arvoja vastaan. Konfliktit voivat nakertaa paikallista sosiaalista pääomaa heikentämällä yhteistyötä ja keskinäistä luottamusta mutta myös vahvistaa sitä, jos yhteisö organisoituu ja ryhtyy yhdessä kapinoimaan haitalliseksi kokemaansa kehitystä vastaan, jolloin yhteinen arvopohja ja paikallinen identiteetti saattavat vahvistua.

Mielestäni Helsingin turismin kehityksessä ohjenuorana tulisi olla sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä turismi. Suomenlinna on laatinut v. 2015 kestävä matkailun strategian, joka vastikään nostettiin hyväksi esimerkiksi Euroopan neuvoston kulttuuriympäristöstrategiassa (<https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/strategy-21>). Suomenlinnan strategia tukee kehitystä, jossa Suomenlinna säilyttää autenttisen luonteensa, tuottaa maailmanperintökohteen tarkoituksen mukaisesti kävijöille hyvinvointia ja näyttää muille kulttuuriperintökohteille esimerkkiä.

Turistien lomittuminen Helsingin kaupungin arkielämään ja erityisten turistighettojen synnyn estäminen voisivat olla erityisiä kestävä turismin kehityksen tavoitteitamme. Tähän tematiikkaan liittyy mielestäni myös pohdinta Suomenlinnan mahdollisesta pääsymaksusta.

Suomenlinnan pääsymaksu & kaupungin raja-aidat

Ohtosen ja Grönroosin (2016) tutkimuksessa Suomenlinnan mahdollisesta pääsymaksusta ei käynyt kovinkaan selkeästi ilmi, kannattiko vai vastustiko suurin osa kyselyyn vastanneista pääsymaksua. Ilmeisesti asiaa kysyttiin avokysymyksellä ja vastausten luokittelu teki tämän keskeisen kysymyksen arvioinnin vaikeaksi. 43% vastaajista piti pääsymaksua tarpeettomana, ideaa hyvänä 20% ja ehdollisen hyväksyntänsä ilmaisi 16 %. Yli 20% ei ilmeisesti ilmaissut selkeää kantaansa asiaan. Tutkimus ei analysoinut systemaattisesti sitä, mitkä vastaajaryhmät kannattivat tai vastustivat ajatusta pääsymaksusta.

Pääsymaksut luovat kaupunkiin rajoja, jakoja meihin ja heihin, sisäpuolisiin ja ulkopuolisiin. (Newman 2006). Rajojen tutkimus on poliittisen maantieteen perinteinen ja keskeinen

tutkimuskohde (Xu ym. 2018). Tällöin tutkitaan mm. erilaisten rajojen luonnetta, raja-aitojen pystyttämisen prosesseja sekä rajojen poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Sisäpuolisten ja ulkopuolisten määrittely sekä rajojen ylläpitoon liittyvien kontrollimekanismien tutkimus on keskeistä samoin kuin rajalinjoihin liittyvien resurssien epätasaiseen jakautumiseen ja tästä juontuvaan epätasa-arvoon liittyvät kysymykset.

Turismin tutkimuksessa paikalliset vaikutukset kiinnostavat yhä enemmän ja erityisesti uudet, paikalliset rajat. Viime aikoina tämän tutkimussuuntauksen kiinnostus on suuntautunut entistä enemmän pienemmän mittakaavan kuten kaupunkien sisäisten raja-aitojen tutkimukseen (Xu ym. 2018). Peräänkuulutettu on myös ruohonjuuritason kokemusten tutkimusta: rajojen vaikutuksesta ihmisten arkielämään perinteisen ylätason tutkimuksen lisäksi. Mielestäni tämäntyyppisten tutkimusten tulokset ovat relevantteja myös Suomenlinnan näkökulmasta.

Valitettavasti pienemmän mittakaavan rajoihin liittyvää kaupunkitutkimusta löytyy kuitenkin vasta niukasti. Kiinassa tutkittiin maailmanperintökohteeksi nimetyn kylän kehitystä sen jälkeen, kun sen ympärille pystytettiin aidat ja vierailijoilta alettiin kerätä pääsymaksua (Xu ym. 2018). Kävi kuten oletettiin, eli kylän raja johti jakautumiseen sisäpuolisiin ja ulkopuolisiin, hyötyjiin ja häviäjiin. Sekä rajan sisäpuolella että ulkopuolella asuvat tunsivat tullessaan kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti. Pääsylippuistaminen, liikkumisen rajoittaminen, sekä paikallisen osallistumisen ja hallinnan puute edistivät erillisaarekkeen muodostumista. Osa-alueen rajaaminen erillisaarekkeeksi puolestaan vaikutti alueen yhteyksiin ympäröivään yhdyskuntaan. Taloudelliset tekijät olivat määräävässä asemassa, mutta ne toivat mukanaan pitkäaikaisia, vaikeasti ennustettavia sosiaalisia, kulttuurisia ja ekologisia vaikutuksia.

Myös Japanissa on tutkittu maailmanperintökohteiden ja ympäröivän alueen välistä vuorovaikutusta (Jimuri, 2011) ja huomattu, että maailmanperinnöksi julistaminen johtaa usein raja-aitojen pystyttämiseen, kohteen eristäytymiseen ja irtoamiseen muusta yhdyskunnasta. Samalla syntyy helposti sosiaalista polarisaatiota ja haitallisia vaikutuksia ihmisten arkielämään.

Myös Suomenlinnan pääsymaksututkimuksessa tuli esille tämä rajojen uudelleenmäärittelyyn liittyvä teema sekä mahdolliset myönteiset ja kielteiset vaikutukset (Ohtonen & Grönroos, 2016). Pääsymaksun uskottiin rajoittavan saarelle tulevien turistien ruuhkaa ja karsivan epätoivottuja käyttäjäryhmiä. Toisaalta avoimuutta ja vapaata liikkumismahdollisuutta pidettiin Suomenlinnan tämänhetkisenä keskeisenä vahvuutena. Mahdollisten negatiivisten vaikutusten joukkoon luettiin palveluiden heikentyminen vähentyvien asiakasvirtojen takia. Vaarana on myös kasvava eriarvoisuus: pääsymaksun kautta voi syntyä erilaisia hyötyjien ja kärsijöiden ryhmiä, mikä murentaisi yhteisöllisyyttä.

Suomenlinnan pääsymaksu voisi merkitä askelta sitä kohti, että Helsingissäkin syntyy erillisaarekkeita, kaupunginosia, joihin pääsy ei ole vapaata, mikä sopii huonosti yhteen Suomessa tärkeän jokamiehen oikeuden kanssa. Rajojen taakse suljetun kaupunginosan eräs

muoto on ns. aidattu yhdyskunta (gated community), jossa turvallisuussuunnittelun nimissä rajataan turvallisia saarekkeitä kaupungissa. Suomeen ei ole syntynyt näitä, mm. USA:ssa ja vaikkapa Puolassa yleisiä kaupunginosia, vaan kaupunkiympäristö on haluttu säilyttää avoimena kaikille (Kyttä ym. 2008). Aidatuissa yhdyskunnissa ei-toivottavaa käyttäytymistä vastaan taistellaan aitojen, lukkojen ja valvontakameroiden avulla ja joissakin tapauksissa asukkaat maksavat eräänlaisen sisäänpääsymaksun alueella asumisestaan. Tutkimuksissa on osoitettu, että aidatuilla alueilla asukkaiden väliset siteet, yhteisöllisyys ja kiintymys aidatun alueen ulkopuoliseen yhdyskuntaan heikentyvät (Mantey, 2017).

Näiden tutkimusten valossa vaikuttaa siltä, että Suomenlinnan pääsymaksu olisi periaatteellisella tasolla suuri muutos koko Helsingille. Hyötyjen ja haittojen tarkka ennustaminen on vaikeaa, mutta arvioisin, että raja-aitojen näkökulmasta haitat ylittäisivät hyödyt selvästi.

Suomenlinna: arkinen kaupunginosa vai teemapuisto?

Arkkitehtuurihistoriallisten kohteiden vetovoima on jatkuvasti kasvanut ja globalisaation ja lisääntyvän turismin myötä näistä kohteista on tullut yhä suosituimpia (Ferreira, 2011). Vaikka tätä kautta historiallisista kohteista tulee tunnetumpia ja merkityksellisempiä on vaarana se, että merkitykset kaventuvat ja kohteet typistyvät pinnallisiksi kulutustuotteiksi. Arkkitehtuurikohteista muodostuu helposti eräänlaisia teemapuistoja, joissa kulttuuriperintö trivialisoituu pikaelämyksiksi. Tällaiset teemapuistot tarjoavat ehkä mahdollisuuden hypätä turvalliseen menneisyyteen ilman nykyisyyteen liittyviä epävarmuuksia ja jännitteitä. Samalla kulttuuriperintökohde kuitenkin menettää alkuperäisen luonteensa ja muuttuu kulutustuotteeksi.

Suomenlinnan suhteen kannattaa pohtia sitä, miten tärkeä osa Suomenlinnan viehätystä on arkielämä historiallisella linnoitusalueella ja elävä vuorovaikutus mantereeseen kanssa. Ehkä turisteja eivät vedä puoleensa pelkästään historialliset linnoitukset vaan myös se kiehtova jännite, joka syntyy modernin kaupunginosan arkielämästä historiallisessa ympäristössä. Kulttuuriperintö koostuu sekä aineellisesta että aineettomasta perinnöstä, joista viimeksimainittuun lukeutuvat mm. paikalliset perinteet ja arkinen elämäntapa eli kyse on elävästä perinnöstä joka on erottamaton osa ihmisten tämänhetkistä elämää ja arkea (<http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/index>).

Alueen erityisestä historiasta muistuttavat fyysiset rakenteet yhdessä paikallisten asukkaiden senhetkisen arkielämän kanssa tekevät kulttuuriympäristöstä ainutlaatuisen ja omaleimaisen ja Xu ym. (2018) mukaan näiden erottelua pitäisi välttää. Erottelu voisi korostua esimerkiksi, jos yksittäisiin kohteisiin vierailusta ryhdyttäisiin keräämään pääsymaksua. Jos Suomenlinnaa halutaan kehittää elävänä kaupunginosana, myös fyysisen ympäristön kerroksellisuus on hyväksyttävä. Pääsymaksu sopii mielestäni huonosti tavoitteeseen ylläpitää ja kehittää Suomenlinnan arkielämää ja saarta aktiivisena ja elävänä kaupunginosana.

Hyvä esimerkki elävänä ja toimivana säilyneestä maailmanperintökohteesta on Guimarãesin kaupunki Portugalissa, jonka historiallisessa keskustassa on mm. vanhoja linnoituksia

(Ferreira, 2011). Kaupungin kehittämisessä on pystytty vastustamaan teemapuistoutumista ja säilyttämään keskusta elävänä. Rakennuksia on kunnostettu hienovaraisesti ja ohjausta ja koulutusta on tarjottu perinteisten rakennustapojen elvyttämiseksi. Keskustaa on onnistuneesti kehitetty elävänä asuinympäristönä nuorille perheille ja mm. yliopiston tilat, lastentarha, nuorisohotelli ja taiteilijoiden työpajat tukevat arkista elämää tässä vanhassa kaupungissa. Toisessa portugalilaisessa kohteessa, ns. Romaanisella reitillä on panostettu erityisesti aineettomaan perintöön ja elvytetty ruokakulttuuria, juhlia ja perinteitä samalla kun asukkaita ja turisteja yhdistäviä aktiviteetteja on kehitetty.

Myös Suomenlinnassa on paljon eläviä perinteitä ja juhlia. Esimerkiksi jokakesäinen Viaporin tuoppi on hieno, Suomenlinnaan sopiva tapahtuma. Kuten Ohtosen ja Grönroosin (2016) tutkimuksesta käy ilmi, pääsylippujen kerääminen olisi varsin hankalaa tällaisten tapahtumien yhteydessä ja voisi jopa vaikuttaa haitallisesti näiden perinteiden jatkumiseen.

Vuorovaikutteista turismisuunnittelua Suomenlinnassa

Samoin kuin kaupunki- ja rakennussuunnittelussa, myös turismin kehittämisessä on jo pitkään peräänkuulutettu vuorovaikutteista suunnittelua. Tätä perustellaan mm. luottamuksen lisääntymisellä, konsensuksen saavuttamisen mahdollisuudella ja sellaisella turismin suunnittelun strategialla, joka tähtää paikallisten tarpeiden huomioimiseen ja kestäviin ratkaisuihin. (Dragouni ym. 2018). Kulttuuriperinnön suojelun näkökulmasta vuorovaikutteisuuden lisääntyminen voi edesauttaa paikallisten arvojen ja intressien entistä parempaa huomioimista, kulttuurisen kirjon säilymistä ja sellaisten ratkaisujen löytämistä, joissa suojelu sekä sosiaaliset ja taloudellinen toiminta ovat tasapainossa.

Myös UNESCO (Brooks, 2008) suosittelee vuorovaikutteista turismin suunnittelua maailmanperintökohteiden kehittämisessä. Keskeisenä osana kestävän turismin kehittämisen strategiaa UNESCO korostaa paikallisen yhteisön roolia päätöksenteossa ja suojelutoimissa. Myös asiantuntijaosaamisen ja paikallisten yhteisöjen välistä dialogia tulisi kehittää.

Konkreettisia esimerkkejä siitä, miten paikallisten asukkaiden osallistumista turismin kehittämiseen ja suunnitteluun voidaan edistää ei ole aivan helppoa löytää rakennusperintökohteiden kehittämishankkeissa (Moscardo 2011; 2017). Sen sijaan muun turismin, esimerkiksi luontoturismin kehittämisessä vuorovaikutteinen suunnittelu on vakiintuneempaa (Tuulentie & Mettiäinen, 2007).

Rakennusperintökohteisiin liittyvissä vuorovaikutteisen suunnittelun hankkeissa on usein pikemmin keskitytty hakemaan asukkailta tukea turisteja tai turismibisnestä hyödyttävälle turismille, eikä niinkään ole korostettu kohdealueiden yhteisöjen tarpeita (Dragouni ym. 2018). Turismin kehittämisen elinkaareen liittyy tavallisesti se, että paikallisyhteisöjen rooli ja vaikutusmahdollisuudet vähenevät sitä mukaa, kun turismi kehittyy ja muuttuu ammattimaisemmaksi. Tällöin on ymmärrettävää, että turistien määrän kasvaessa ja heitä varten rakennettujen palvelujen lisääntyessä vahvistuvat myös paikallisen yhteisön kriittiset äänenpainot asukkaiden suojellessa omaa elämänlaatuaan. (Tuulentie & Mettiäinen, 2007).

Vuorovaikutteiseen suunnitteluun suhtaudutaan kriittisesti esimerkiksi sillä perusteella, että osallisilta puuttuu tietoa ja näkemyksellisyyttä ja aktivistit ottavat ylivallan. Vuorovaikutteisen suunnittelun pelätään myös olevan aikaa vievää ja vaativan paljon resursseja. Vallan jakaminen ja konsensuksen saavuttaminen voi olla vaikeaa eikä kollektiivisesti saavutettujen päätösten laatuun luoteta. Näistä syistä vuorovaikutteinen suunnittelu tyypistyy usein varsin vaatimattoman tasoiseksi. Tällöin kyse on osallistumisen portaiden (Arnstein, 1969) alimmista askelmista, tiedottamisesta ja konsultaatiosta eikä niinkään varsinaisesta yhteissuunnittelusta tai vaikuttavasta osallistumisesta. Näyttöä löytyy kuitenkin siitä, että vuorovaikutteisen kulttuuriperintöturismin suunnittelun kautta voi löytyä kaikkia osapuolia hyödyttäviä ratkaisuja (Dragouni ym. 2018). Vuorovaikutukseen ja viestintään panostaminen lisää vähintäänkin tietoisuutta turismin kehittämisen moninaisista ulottuvuuksista, toiminnan vastuullisuutta ja yleensä myös molemminpuolista luottamusta.

Vaikka Maankäyttö- ja rakennuslaki on velvoittanut suomalaisia kaupunkeja suunnittelemaan vuorovaikutteisesti jo vuodesta 2000, ei lain toteuttaminen ole todellisuudessa ollut kovin helppoa ja toimivien käytäntöjen kehittämisessä on vielä paljon työtä (Kahila-Tani ym. 2018). Vuorovaikutteisen suunnittelun vaikeuksista huolimatta myös hyviä ja toimivia esimerkkejä on kehitetty. Huolimatta siitä, että turismin suunnittelu eroaa monissa suhteissa kaupunkisuunnittelusta, ollen esimerkiksi paljon nopeatempoisempaa ja omalakisempaa, kestävän turismin kehittämisessä voitaisiin ehkä oppia lähes 20 vuoden aikana kerätyistä opeista yhdyskuntasuunnittelun kentällä.

Vuorovaikutteinen turismin kehittäminen on keskeinen osa Suomenlinnan kestävän kehityksen strategiaa. Esimerkkinä verkostomaisen toiminnan kehittämisestä mainitaan mm. uusien kansalaisosallistumisen keinojen luominen ja yleisön sitouttaminen Suomenlinnan suojeluun (Suomenlinnan kestävän matkailun strategia, 2015). Myös Ohtosen & Grönroosin (2016) tutkimuksen toteuttaminen on mielestäni selvä osoitus siitä, että pyrkimystä moninäkökulmaiseen yhteiskehittämiseen on olemassa. Tutkimuksen yhteydessä, Suomenlinnan lauttamatkan aikana toteutetun kyselytutkimuksen vastaajat olivat kuitenkin lähes aina (91%) vierailijoita tai matkailijoita, pääosin suomalaisia. Vain viisi 200 vastaajasta oli asukkaita ja 13 työn tai opiskelun takia saarella käyviä. Myöskään työpajaan osallistujien joukossa ei vaikuttanut olleen montakaan asukasta. Tutkimus ei siis vastaa kovin luotettavasti kysymykseen siitä, miten Suomenlinnan erilaiset asukasryhmät tai saarella työssäkäyvät suhtautuvat ajatukseen sisäänpääsymaksusta. Vaikuttaa siten siltä, että vaikka monia osallisryhmiä, kuten turistit, paikalliset yrittäjät ja kulttuuriperintöasiantuntijat oli tunnistettu turismin kehittämisen sidosryhmiksi, asukkaat ja saarella työskentelevät olivat tässä yhteydessä jääneet melko pieneen rooliin. Mielestäni tämä on puute ja viittaa siihen, että paikallisella yhteisöllä voisi olla keskeisempi rooli Suomenlinnan turismin kehittämisessä ja suunnittelussa.

Lopuksi

Tässä lyhyessä lausunnossa pyrin löytämään joitakin kaupunkitutkimuksellisia näkökulmia pohdintaan Suomenlinnan mahdollisesta pääsymaksusta. Etsin tarkasteluni tueksi tuoreinta tieteellistä tietoa kestävästä turismin kehittämisestä. Näistä lähteistä en löytänyt juurikaan sellaisia argumentteja, jotka tukisivat ajatusta ottaa käyttöön pääsymaksu Suomenlinnaan. Siksi päädyn suosittelemaan ajatuksesta luopumista tai idean tarkempaa pohtimista ja kehittämistä vuorovaikutteisen, moninäkökulmaisen prosessin kautta.

Voisiko pääsymaksu olla vapaaehtoinen? ”Suomenlinnan ystävät” voisivat eri vuosina kohdistaa tukeaan eri tarkoituksiin, kulloinkin ajankohtaisten tarpeiden mukaisesti. Vaikka arvelen, että tämäläyppinen lahjoitustoiminta voisi olla luontevinta ulkomaalaisille turisteille, hyvin brändättyä idea voisi kiinnostaa myös helsinkiläisiä, jopa suomenlinalaisia. Dragounin ym. (2018) tutkimuksessa huomattiin, että vuorovaikutukseen panostaminen kulttuuriympäristöturismin kehittämishankkeessa oli omiaan lisäämään rahalahjoituksia. Vuorovaikutteinen turismisuunnittelu voisi siis tuoda mukanaan myös tällaisia taloudellisia etuja.

Lähteet

- Arnstein, S. R. (1969) A Ladder of Citizen Participation. JAIP, Vol. 35, No. 4, pp. 216-224.
- Brooks, G. (2008) Developing Guiding Principles and Policies for World Heritage and Sustainable Tourism – A Major UNESCO World Heritage Centre Initiative. ICOMOS Scientific Symposium, Quebec 2008.
- Dragouni, M., Fousek, K. & Georgantzis, N. (2018) Community participation in heritage tourism planning: is it too much to ask? Journal of sustainable tourism, Vol. 26, no. 5, 759–781
- Ferreira, T. (2011) Heritage or Theme Park? Some Reflections from Portuguese Experiences. Icomos: Heritage, driver of development.
- Jimura, T. (2011). The impact of world heritage site designation on local communities: A case study of Ogimachi, Shirakawa-mura, Japan. Tourism Management, 32(2), 288–296.
- Kahila-Tani, M., Kyttä, M. & Geertman, S. (2018) Does mapping improve public participation? Exploring the pros and cons of using public participation GIS in urban planning practices. Landscape and Urban Planning – lehdessä arvioitavana oleva artikkeli.
- Kyttä, M., Puustinen, S., Hirvonen, J., Broberg, A. & Lehtonen, H. (2008) Turvallinen asuinalue. Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, Julkaisu B 93.
- Mantey, D. (2017) Social Consequences of Gated Communities: The Case of Suburban Warsaw. The Professional Geographer, 69:1, 151-161.
- Moscardo, G. (2011) Exploring social representations of tourism planning: issues for governance. Journal of Sustainable Tourism, Vol 19, Issue 4-5, 423-436.
- Moscardo, G., Konovalova, E., Murphy, L., McGehee, N.G. & Schurmann, A. (2017) Linking tourism to social capital in destination communities, Journal of Destination Marketing & Management, 6, 286–295.
- Newman, D. (2006). The lines that continue to separate us: Borders in our borderless world. Progress in Human Geography, 30(2), 143–161.
- Smolčić Jurđana, D. & Sušilović Z. (2006) Planning city tourism development: Principles and issues. Tourism and Hospitality Management, Vol. 12, No. 2, pp. 135-144.
- Suomenlinnan kestävä matkailun strategia (2015). Suomenlinnan hoitokunta.
http://frantic.s3.amazonaws.com/suomenlinna/2015/06/Kest%C3%A4v%C3%A4n_matkailun_strategia_052015_web_lowres.pdf
- Tuulentie, S. & Mettiäinen, I. (2007) Local participation in the evolution of ski resorts: the case of Ylläs and Levi in Finnish Lapland. Forest Snow and Landscape Research, 81, 1/2: 207–222.
- Xu, H., Huang, X. & Zhang, Q. (2018) Tourism development and local borders in ancient villages in China. Journal of Destination Marketing & Management, painossa.